

УДК 343.82

Марисюк Костянтин Богданович,
 доктор юридичних наук, доцент,
 доцент кафедри кримінального права і процесу
 Інституту права та психології
 Національного університету «Львівська політехніка»

**ДО ПИТАННЯ ПРО СТАНОВЛЕННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА У
 СФЕРІ ВИКОНАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПОКАРАНЬ
 (IV МІЖНАРОДНИЙ ТЮРЕМНИЙ КОНГРЕС 1890 Р.)**

Стаття присвячена аналізу питань, пов'язаних з діяльністю IV Міжнародного тюремного конгресу, який проходив у м. Санкт-Петербурзі у 1890 р. Досліджено склад учасників останнього та основні рішення, ухвалені на ньому. Особливу увагу звернено на питання функціонування Міжнародної тюремної виставки, яка супроводжувала засідання згаданого конгресу. Проаналізовано найзначніші проблеми, що розглядалися на конгресі, зокрема питання про використання праці різноманітних категорій засуджених та оплату їх праці, питання діяльності громадських організацій і їх виховну роботу з засудженими як в період відбування ними покарання, так і в період після звільнення останніх, питання заходів заохочення та стягнення, які можуть застосовуватись до засуджених та ін.

Ключові слова: покарання, конгрес, безпека, злочин, злочинець.

Постановка проблеми. В умовах соціально-економічних перетворень, побудови правової, демократичної держави перед кримінально-виконавчим правом постало нове завдання: перетворення системи виконання покарань відповідно до реалій, що склалися; підвищення її відкритості; посилення охорони прав, свобод та законних інтересів засуджених; залучення до участі у їх виправленні органів державної влади, інших державних та громадських інституцій, а також окремих громадян. Особливого значення ці напрямки розвитку кримінально-виконавчого права набули у зв'язку з інтеграцією України до Європейського Співтовариства. На вивчення одного з етапів міжнародного співробітництва у галузі кримінальних покарань, а саме на питання, пов'язані з функціонуванням IV Міжнародного тюремного конгресу 1890 р., та з найбільш значимими рішеннями, прийнятими на ньому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. До питань, пов'язаних з діяльністю та рішеннями IV Міжнародного тюремного конгресу у м. Санкт-Петербурзі, доволі багато дослідників, як сучасників цієї події, так і науковців більш пізніх часів. Так, наприклад, серед перших особливо варто виділити таких знаних вчених другої половини XIX – початку XX ст., як В. Слущевській [4], Б. Утевській [6] та І. Щегловітов [7]. Не менше уваги приділялось досліджуваним питанням і у працях сучасних авторів, наприклад, Д. Галямової [2], Ю. Толстенко [5].

Не зважаючи на наявність значної кількості публікацій з задекларованих у назві наукової статті питань, повною мірою проблеми досі не були предметом самостійних наукових розвідок вітчизняних науковців.

Усвідомлюючи, що в межах однієї короткої публікації з'ясувати усі проблемні питання з теми, задекларованої у назві цієї наукової статті, фактично не можливо, ми зосередимо увагу на найбільш важливих, з нашої точки зору, моментах, залишивши інші для наступних наукових розвідок.

Постановка завдання. Метою статті є розкриття історико-правової традиції становлення міжнародного співробітництва у сфері виконання кримінальних покарань на основі аналізу IV Міжнародного тюремного конгресу 1890 р.

Виклад основного матеріалу дослідження. Другий етап міжнародного співробітництва держав з пенітенціарних проблем розпочався у 1872 році з діяльності Першого міжнародного тюремного конгресу так званої Другої серії і характеризувався участю в їх підготовці і проведенні офіційних представників ряду держав, а також їх конструктивно-практичною спрямованістю. Всього було проведено дванадцять Міжнародних тюремних конгресів Другої серії, а саме: у Лондоні (1872 р.), у Стокгольмі (1878 р.), у Римі (1885 р.), у Петербурзі (1890 р.), у Парижі (1895 р.), у Брюсселі (1900 р.), у Будапешті (1905 р.), у Вашингтоні (1910 р.), у Лондоні (1925 р.), у Празі (1930 р.), у Берліні (1936 р.) та у Гаазі (1950 р.) [5, с. 246]. Звернемо увагу лише на один з них, а саме IV Міжнародний тюремний конгрес, що відбувся 1890 р. у м. Санкт-Петербурзі.

На ньому були присутніми 69 офіційних делегацій з 26 держав, всього близько 600 учасників, серед яких – 140 іноземців.

За традицією, конгрес працював у трьох секціях, а саме: 1) кримінальне право; 2) пенітенціарні питання; 3) питання попередження злочинів.

У порядку денному було передбачено 26 питань.

Серед найбільш значимих проблем, які розглядались на конгресі, були питання про використання праці різноманітних категорій засуджених та оплату їх праці, питання діяльності громадських організацій і їх виховну роботу з засудженими як в період відбування ними покарання, так і в період після звільнення останніх, питання заходів заохочення та стягнення, які можуть застосовуватись до засуджених та ін.

Окремо варто звернути увагу на те, що проведення IV Міжнародного тюремного конгресу у м. Санкт-Петербурзі співпало у часі зі значним посилення ролі пенітенціарної науки, у зв'язку з чим однією з його рекомендацій було створення при університетах кафедр пенітенціарного права, створення бібліотек у з кримінально-виконавчих питань [2, с. 39]. Однією із передумов цього рішення було те, що починаючи з 1871 р. професором І. Фойницьким здійснювалось викладання курсу пенітенціарного права у Московському університеті, а 1889 р. у Санкт-Петербурзі побачило світ його монографічне дослідження «Учение о наказании в его связи с тюремоведением».

Ще одним важливим питанням, яке широко обговорювалось на IV Міжнародному тюремному конгресі у м. Санкт-Петербурзі, було питання про ув'язнених, які не піддаються виправленню. У зв'язку з цим було висловлено позицію, що невинуватих засуджених не існує, а є злочинці, які вчиняють злочини за звичкою. До цієї категорії правопорушників конгрес рекомендував застосовувати тривалі строки позбавлення волі у виправних установах, «роботних домах» чи направлення у заслання з обов'язкові залучення до суспільно-корисної праці. При цьому у резолюції була висловлена рекомендація про можливість застосування до рецидивістів такого стимулу, як умовно-дострокове звільнення.

У процесі досліджуваного Міжнародного тюремного конгресу також було прийнято рішення щодо поєднання системи поміщення в сім'ї з поміщенням у спеціальні заклади, оскільки, на думку його учасників, обидві системи мають свої переваги і свої

недоліки. Так, поміщення в сім'ї найбільш доцільне у випадку, коли мова йде про дітей наймолодшого віку, особливо дівчаток, дітей, які вже протягом тривалого часу знаходились у виправних установах, і цього вистачило для їх виховання та виправлення, а також тих дітей, виправний вплив щодо яких було завершено, але щодо яких збережено патронат [3].

В той же час, конгрес рекомендував, щоб товариства патронату особливу увагу приділяли вибору сімей, до яких можуть бути віддані на виховання діти, керівництву цими сім'ями, спостереженню за їх виховною діяльністю та регулюванню виховної діяльності.

Дітей, які утримуються у різних громадських та приватних установах, рекомендувалось розподіляти на невеликі групи, які носили б сімейний характер, або ж, у крайньому випадку, об'єднувати їх у великі групи. Кількість вихованців, які могли утримуватись в одній установі, мала бути такою, щоб керівник останньої мав можливість окремо займатись кожним вихованцем.

Учасники конгресу підкресливали необхідність того, щоб вихованці, які відносяться до різних віросповідань, були, наскільки це можливо, розділені за своїми релігійними поглядами. Також обумовлювалась необхідність розділяти дітей, починаючи з десятирічного віку, у різні установи за статевим та віковим критеріями. Якщо ж це зробити неможливо, то такого роду розподіл мав бути зроблений в рамках однієї установи.

Виховання і навчання в указаних установах мають бути спрямовані на реалізацію практичних завдань, які відповідають специфіці елементарних училищ; вихованці цих училищ повинні отримати у результаті їх закінчення знання та навички, які можуть стати корисними для них у майбутньому житті залежно від їх станової приналежності.

Після закінчення перебування в указаних установах керівництво останніх має потурбуватись про знаходження для своїх вихованців місць в приватних установах, та праці, яка б відповідала їх навикам – праці на фермах, у якості прислуги та ін.

Згадані вище установи обов'язково мали знаходитись під громадським контролем.

Тривалість перебування в установах за необхідності могла б бути продовжена до 18-річного віку, і більш раннє звільнення неповнолітніх правопорушників можливе лише у випадку неможливості виправлення [3].

На підставі виступу знаного російського вченого-пенолога Д. Дріля, учасники IV Міжнародного тюремного конгресу у м. Санкт-Петербурзі прийняли резолюцію щодо необхідності зняття всіх питань про винність та осудність неповнолітніх і заміну їх наступними питаннями: чи потрібна дитині опіка уряду і чи потрібна вона у простому або виправному вихованні. Було вирішено, що при виборі тих або інших заходів необхідно враховувати як причини, які підштовхнули дитину до вчинення проступку, так і розумовий розвиток, вік, соціальне оточення останньої. Стосовно ж неповнолітніх у віці від 16 до 21 року, то учасники конгресу запропонували, у випадку визнання їх (неповнолітніх) винними, надавати суду право застосовувати щодо них широке коло заходів карального впливу, починаючи з простої догани [3].

Помилкою буде вважати, що лише згаданою вище діяльністю обмежився Міжнародний тюремний конгрес 1890 р. Так, наприклад, вечорами на загальних зібраннях конгресу були прочитані публічні лекції такими знаними пенологами, як В. Спасович (щодо життя та творчості Дж. Говарда), Т. Каноніко (щодо важливості тюремної реформи), Ф. Ягеман (щодо заходів попередження злочинності), М. Гербетт (щодо міжнародних аспектів пенології).

Безсумнівним досягненням досліджуваного Міжнародного тюремного конгресу можна вважати проведення у рамках останнього Міжнародної тюремної виставки, у якій прийняли участь, окрім держави-організатора, Австро-Угорщина, Аргентина, Бельгія, Німеччина, Греція, Данія, Іспанія, Італія, Нідерланди, Норвегія, Португалія, Сербія, США, Туреччина, Франція, Швейцарія, Швеція та Японія.

Згадана виставка відбувалась на території Михайлівського манежу м. Санкт-Петербурга та, за словами сучасників, вражала своєю грандіозністю. На ній була представлена повна картина тюремного побуту Європи: моделі тюрем різних пенітенціарних систем з усією обстановкою, велика кількість фотографій і публікацій з усіх галузей тюремного відомства, предмети їх побуту, пристрої для транспортування останніх і т.д. Всі держави були розташовані в алфавітному порядку і закінчувались стендом, представленим Російським відділом з моделлю сибірського рудника.

На згаданій Міжнародній тюремній виставці була представлена окрема експозиція, присвячена різноманітним речам, зробленим руками засуджених. Остання розташовувалась у двох відділах: в російському відділі, де були виставлені всі види робіт, які вироблялись арештантами, а також в іноземному – роботи, виготовлені в умовах одиночного ув'язнення [1, с. 37].

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що IV Міжнародний тюремний конгрес 1890 р. відіграв надзвичайно важливу роль у становленні міжнародного співробітництва у сфері виконання покарань, не лише врегулювавши значний перелік питань, а й заклавши суттєве підґрунтя для подальшої діяльності у цьому напрямку.

Список використаних джерел

1. Антипов А. История возникновения и становления тюремной системы г. Симбирска [Текст] / А. Антипов // История государства и права. – 2011. – №11. – С. 34–37; №12. – С. 35–38.
2. Галямова Д. История международного сотрудничества в области обращения с осужденными [Текст] / Д. Галямова // Государство и право : теория и практика : Материалы Международной научной конференции (г. Челябинск, апрель 2011 г.) – Челябинск : Два комсомольца, 2011. – С. 38–41.
3. Иваняков Р.И. Обсуждение проблем исполнения наказаний в отношении несовершеннолетних в ходе Международных пенитенциарных конгрессов / Р. Иваняков, И. Смирнова [Электронный ресурс]. – Режим доступа : www.justicemaker.ru/view-article.php?id=21&cart=3815.
4. Случевский В. С.-Петербургский Международный тюремный конгресс : Материалы [Текст] / В. Случевский // Юридическая летопись. – 1890. – №8. – С. 113–129.
5. Толстенко Ю. Генезис международного сотрудничества в пенитенциарной сфере [Текст] / Ю. Толстенко // Закон и жизнь. – 2013. – №10. – ч. 2. – С. 244–247.
6. Утевский Б. IX Международный тюремный конгресс [Текст] / Б. Утевский // Право и жизнь. – 1926. – Кн. 2–3. – С. 81.
7. Щегловитов И. IV Международный тюремный конгресс в Санкт-Петербурге [Текст] / И. Щегловитов // Журнал гражданского и уголовного права. – 1890. – Кн. 7–8. – С. 1–114.

**Марисюк К. Б. К вопросу о становлении международного сотрудничества в
сфере исполнения уголовных наказаний
(IV Международный тюремный конгресс 1890 г.)**

Статья посвящена анализу вопросов, связанных с деятельностью IV Международного тюремного конгресса, который проходил в г. Санкт-Петербурге в 1890 г. Исследовано состав участников последнего и основные решения, принятые на нем. Отдельное внимание обращено на вопросы функционирования Международной тюремной выставки, которая сопровождала заседания упомянутого конгресса. Проанализированы значительные проблемы рассматриваемые на конгрессе, в частности, вопрос об использовании труда различных категорий осужденных и оплату их труда, вопросы деятельности общественных организаций и их воспитательную работу с осужденными как в период отбывания ими наказания, так и в период после освобождения последних, вопрос мер поощрения и взыскания, которые могут применяться к осужденным и др.

Ключевые слова: наказание, конгресс, безопасность, преступление, обязанности, преступник.

**Marysyuk K. B. To the question about becoming of international cooperation in the
field of implementation of criminal punishments
(Fourth International prison congress of 1890)**

The article is sanctified to the analysis of the questions, related to activity of Fourth International prison congress, that passed in Saint Petersburg in 1890. The list of entries and the basic decisions accepted on him are investigated. Separate attention is turned on a question of activity of the International prison exhibition, that accompanied of the mentioned congress. Analyzed the major problems discussed at the Congress, in particular, the use of various categories of labor convicts and their remuneration, questions of public organizations and their educational work with convicts in the period of serving their sentences, and in the period after the release of the latest issue of incentives and penalties that may be applied to convicted persons and others.

Key words: punishment, congress, safety, crime, criminal.

